

เรื่องจากปก (Cover Story)

จิตรกรรมพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

“หลังน้ำทักษิโณทกประกาศอิสรภาพ”

ภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก

ปฐมพงษ์ สุขเล็ก¹Phathompong Suklek¹

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับเมืองพิษณุโลก

เมืองพิษณุโลกมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ มีความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ แต่มีพระองค์หนึ่งที่สัมพันธ์กับเมืองพิษณุโลกอย่างเด่นชัด คือ “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช” นับตั้งแต่ประสูติในเมืองพิษณุโลก และได้มาประกอบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ดังปรากฏในคำขวัญจังหวัดพิษณุโลกตอนหนึ่งว่า “ถิ่นกำเนิดพระนเรศวร”

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชและพระวิสุทธิกษัตริย์ประสูติที่พระราชวังจันทน์ เมืองพิษณุโลกต่อมาเมื่อพระชนม์ได้ 16 พระพรรษาพระราชบิดาได้โปรดให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชครองเมืองพิษณุโลก จนกระทั่งพระองค์ได้ครองราชย์สมบัติต่อพระราชบิดาเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ 18 แห่งกรุงศรีอยุธยา

พระองค์จึงมีความคุ้นเคยกับเมืองพิษณุโลกเป็นอย่างดี ดังปรากฏพระราชกรณียกิจสำคัญหลายตอนที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับเมืองพิษณุโลกหนึ่งนั้น คือ ความมีพระราชศรัทธาต่อพระพุทธชินราช พระพุทธรูปสำคัญของเมืองพิษณุโลก ปัจจุบันพระพุทธชินราชยังคงประดิษฐานภายในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นที่เคารพศรัทธาและเป็นศูนย์รวมใจของชาวเมืองพิษณุโลกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ยกตัวอย่าง ตอนที่พระองค์ยกทัพไปช่วยราชการเมืองหงสาวดีปราบเมืองรุมเมืองคังที่แข็งเมืองได้สำเร็จ เมื่อเสร็จราชการเป็นที่เรียบร้อยแล้วเสด็จกลับมาเมืองพิษณุโลกนมัสการพระพุทธชินราช ดังที่บันทึกไว้ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ว่า

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าเสด็จกลับลงมาถึงเมืองพระพิษณุโลกแล้ว ก็เปลื้องเครื่องทรงออกบูชาถวายพระชินราช พระชินสีห์ ให้กระทำศัพทสมโภช การมหรสพสามวัน แล้วเสด็จลงเฝ้าสมเด็จพระราชบิดา ณ กรุงเทพมหานคร (พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ และพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1, 2544, น. 79)

นอกจากการเปลื้องเครื่องต้นถวายพระพุทธรูปพระชินราชเป็นพุทธรูปในครั้งข้างต้นแล้ว ยังปรากฏอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระองค์ประกาศเอกราชทรงพระสุวรรณภิงคารหลั่งน้ำทักษิโณทก ตัดพระราชไมตรีกับเมืองหงสาวดี แล้วเคลื่อนพลมายังกรุงศรีอยุธยา แล้วจึงเสด็จกลับมาเมือง พิษณุโลกนมัสการพระพุทธรูปพระชินราชพร้อมเปลื้องเครื่องต้นถวายเป็นพุทธรูปอีกครั้ง ดังที่บันทึกไว้ในพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ว่า

แล้วสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ากราบถวายบังคมลาขึ้นมายังเมือง พระพิษณุโลก เสด็จเข้าไปถวายนมัสการพระชินราชพระชินสีห์ จึงทรงพระราช อุทิศศรัทธา เปลื้องเครื่องสุวรรณภิงคารขัดตียาภรณ์ออกกระทำสักการบูชา แล้วเสด็จออกพร้อมด้วยมุขมาตยมนตรี (พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวง ประเสริฐอักษรนิติ์ และพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1, 2544, น. 82)

การนมัสการพระพุทธรูปพระชินราชพร้อมเปลื้องเครื่องต้นถวายเป็นพุทธรูปทั้ง 2 ครั้ง ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช น่าสังเกตว่าเป็นวาระที่มีความพิเศษ คือ เมื่อมีชัยชนะในศึก สงคราม หรืออยู่ในช่วงเหตุการณ์ที่ต้องสร้างขวัญกำลังใจที่สำคัญอย่างเช่นการประกาศอิสรภาพที่ ต้องเตรียมพร้อมรับศึกในกาลข้างหน้า พระพุทธรูปพระชินราชจึงมีความสำคัญในฐานะพระพุทธรูป ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นขวัญกำลังใจของชาวเมืองพิษณุโลก

มูลเหตุ “การหลั่งน้ำทักษิโณทกประกาศอิสรภาพ”

นับตั้งแต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยกทัพไปช่วยราชการเมืองหงสาวดีปราบเมืองรุม เมืองคังที่แข็งเมืองได้สำเร็จ ทำให้ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีเห็นถึงพระปรีชาสามารถ และพระปัญญาที่ ล้ำลึกจึงเกรงจะเป็นภัยศัตรูต่อเมืองหงสาวดีต่อไปในภาคหน้า ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีจึงคิดอุบาย ให้มีหนังสือถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้ยกทัพมาช่วยปราบกบฏกรุงรัตนบุรีอังวะ พระองค์

คิดว่าเป็นความสัตย์จึงยกทัพมาช่วย ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีบัญชาให้พระยาเกียรติและพระยาพระรามลงไปรบที่เมืองแครง แล้ววางแผนว่าเมื่อทัพหงสาวดีเข้าโจมตีทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็ให้ทัพพระยาเกียรติและพระยาพระรามตีกระหนาบหลัง แต่พระยาเกียรติได้แจ้งอุบายนี้ให้พระมหาเถรคันฉ่องซึ่งเป็นพระอาจารย์ฟังกทุกประการ พระมหาเถรคันฉ่องจึงนำความแจ้งต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พร้อมนำพระยาเกียรติและพระยาพระรามมาพบด้วย พระองค์น้อยพระทัยและคิดอาฆาตต่อพระเจ้าหงสาวดีอย่างยิ่งจึงคิดที่จะรวบรวมไพร่พลกลับกรุงศรีอยุธยา และไม่ขอเป็นไมตรีต่อเมืองหงสาวดีอีก ดังที่บันทึกไว้ในพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ว่า

สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าก็ตรัสแก่ขุนมาตยาโยธาทูลทูลทั้งปวงว่า เราหาความผิดมิได้ ซึ่งพระเจ้าหงสาวดีคิดร้ายต่อเราก่อนนั้นอันแผ่นดินพระมหานครศรีอยุธยา กับแผ่นดินหงสาวดีขาดจากหาพระราชไมตรีกัน เพราะเป็นอกุศลกรรมนิยม สำหรับที่จะให้สมณพราหมณาประชาราษฎรได้รับความเดือดร้อน แล้วพระหัตถ์ก็ทรงพระสุวรรณภิงคารหลังอุทกธาราลงเหนือพื้นพสุธาตล จึงออกกระโษษฐ์ตรัสประกาศแก่เทพยเจ้าทั้งหลายอันมีมหิทธิฤทธิ์และทิพจักขุ ทิพโสตา ซึ่งสถิตอยู่ทุกทิศทุกทิศจงเป็นทิพยาน ด้วยพระหงสาวดีมิได้ตั้งอยู่โดยคลองสุจริตมิตภาพขัดตียประเพณี เสียสามัคคีธรรมประพฤติพาลทุจริตคิดจะทำร้ายอันตรายแก่เรา ตั้งแต่วันนี้ไปกรุงพระมหานครศรีอยุธยากับเมืองหงสาวดีมิได้เป็นสุวรรณปฐพีเดียวดุจหนึ่งแต่ก่อน ขาดจากกันแต่วันนี้ไปตราบเท่ากัลปาวสาน (พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ และพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1, 2544, น. 81)

การหลั่งน้ำทักษิโณทกประกาศอิสรภาพข้างต้น จึงเป็นปฐมบทการกอบกู้เอกราชจากสงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 เมื่อพระองค์กลับมาถึงกรุงศรีอยุธยาได้เข้าเฝ้าพระราชบิดาแล้ววางแผนรับศึกฝ่ายหงสาวดีต่อไป

การวาดภาพจิตรกรรมพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตอนหลั่งน้ำทักษิโณทกประกาศอิสรภาพ ภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลกจึงเป็นการนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับเมืองพิษณุโลกอย่างเด่นชัดทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ และความเคารพศรัทธาต่อพระองค์ของชาวพิษณุโลก จิตรกรรมภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหารยังมีพระราชประวัติตอนอื่น ๆ อีก อาทิ

ตอนพระองค์ทรงได้รับการสถาปนาเป็นพระมหาอุปราชครองเมืองพิษณุโลก ตอนพระองค์ทรงเป็นแม่กองงานบูรณะพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ตอนพระองค์ทรงสังหารลักไวทำม ตอนพระองค์ทรงกระทำยุทธหัตถี

ปัจจุบันในจังหวัดพิษณุโลกยังปรากฏพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรหลายแห่ง อาทิ พระราชวังจันทน์ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร วัดคูหาสวรรค์ โรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม มหาวิทยาลัยนเรศวร ค่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จากรายชื่อสถานที่ข้างต้น เห็นได้ว่ายังมีการนำพระนามของพระองค์มาตั้งชื่อเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีสะพานนเรศวร ถนนนเรศวร ถนนพระองค์ดำ ตราสัญลักษณ์เทศบาลนครพิษณุโลกที่เป็นรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

สิ่งเหล่านี้ล้วนนำเสนอความสัมพันธ์ของเมืองพิษณุโลกกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพื่อตอกย้ำให้เห็นประวัติศาสตร์ของเมืองพิษณุโลกฉายภาพควบคู่กับพระมหาวีรกษัตริย์ผู้ประกาศอิสรภาพให้ชาติไทยที่ได้ประสูติในเมืองพิษณุโลกแห่งนี้

เอกสารอ้างอิง

- ปฐมพงษ์ สุขเล็ก. (2559, กันยายน). สิ่งของพุทธบูชาพระพุทธรูปในเอกสารประวัติศาสตร์: วัตถุพยานแห่งความศรัทธา. *ศิลปวัฒนธรรม*, 37(11), น. 147-167.
- พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ และพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1. (2544). [ม.ป.ท.: ม.ป.พ.]
- โสภณธรรมวิภาช, พระครู และคณะ. (2550). *พระพุทธรูปในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: บางกอกสาส์น.